

*Prikaz***Ulrich Beck: Što je globalizacija? Zablude globalizma – odgovori na globalizaciju**

Vizura, Zagreb, 2003, str. 389.

Profesor Ulrich Beck je profesor sociologije te direktor Instituta za sociologiju na Sveučilištu u Münchenu. Područje njegovog interesa usmjereno je na proučavanje teorije moderne, sociologije okoliša, transformiranje rada i socijalnih nejednakosti. Autor je brojnih knjiga i članaka.

U knjizi *Što je globalizacija?* autor analizira višestране aspekte globalizacijskih procesa. Tradicionalnim shvaćanjima koja tumače globalizacijske procese kao koherentan razvoj zapadne moderne, prema kojima globalizacija smanjuje faktor turbulencija i istodobno neprekidno uvećava koncentraciju međunarodne moći uz stalno povećavanje razlike između siromašnih i bogatih zemalja te nestajanje kulturnih raznolikosti, autor suprotstavlja drukčije viđenje. Shvaćanjima koja globalizacijske procese tumače kao nastojanja jačanja hijerarhije u međunarodnim odnosima na čelu s industrijskom moći koju imaju vodeće zemlje svijeta (SAD, Europska unija, Japan), te snažnoj tendenciji koja izjednačava globalizacijske procese s *amerikanizacijom* ili čak s novim imperijalizmom, u ovoj knjizi autor suprotstavlja tezu da je globalizacija proces koji dovodi do povećanja decentralizacije, ne u sklopu ili pod kontrolom pojedine države ili grupe država. Isto tako, u smislu dinamičnih kulturnih i političkih promjena, izazovi dominantine klasične ekonomije i neoliberalizma traže redefiniciju i uspostavu novih granica i područja suvremene politike. Otvaraju se nove opcije: nacionalni i regionalni protekcionizmi, važnost transnacionalnih institucija i pravila, odnosno kako ona mogu biti demokratizirana.

Autor razmatra dva načina konceptualizacije i viđenja globalizacije koja moraju biti jasno razlikovana. To su: jednostavna ili linearna i refleksivna globalizacija. Jednostavna ili linearna globalizacija podrazumijeva nacionalnu državu utemeljenu više-manje kao homogenu i manje više esencijalistički definiranu na kolektivnom (nacionalnom ili etničkom) identitetu, te se globalizacija promatra kao nešto što je »dodano« ili nešto što dolazi »izvana« i uglavnom je prijatna ili čak napad. Refleksivna globalizacija definira zajednicu ili društvo na sasvim drukčiji način. Živjeti zajedno ne znači nužno dijeliti isti teritorij, odnosno živjeti zajedno može se preko nacionalnih granica čak i preko kontinenata, što se ne odnosi samo na one kojima to određuje posao ili bogatstvo, već je to jednako primjenjivo za sve ljude. Teritorij ovdje nije bitan kriterij koji povezuje život u društvu i zajednici. Ne-teritorijalni socijalni i politički odnosi i veze koji će razviti kozmopolitsko globalno društvo tek trebaju biti uspostavljeni i ojačani i trebaju zaživjeti. Globalizacijom u svim njezinim

dimenzijama stvara se nova raznorodnost veza i međuveza između društava i država, nastaju potpuno »novi odnosi konkurencije i moći između nacionalno-državnih jedinica i aktera s jedne strane i transnacionalnih aktera, identiteta, socijalnih prostora, stanja i procesa s druge strane«.

Knjiga je podijeljena u četiri dijela. U prvom, uvodnom dijelu knjige autor razmatra poziciju nacionalne države koja gubi suverenitet između svjetske ekonomije i individualizacije, te zaključuje da je na djelu širenje jednog globalno dezorganiziranog kapitalizma, jer ne postoji nikakva hegemonijalna moć i nikakav ni ekonomski niti politički međunarodni režim. Nadalje, u drugom dijelu knjige, obrađuje što sve podrazumijeva globalizaciju – njezinu složenost, slojevitost, paradoksalnost, te skicira njezine dimenzije, kontroverze i definicije u privrednom, političkom, ekološkom i kulturnom smislu suprotstavljajući je globalizmu. Treći dio knjige govori o zabludama globalizma koje je autor nabrojao i ukratko svaku obrazložio ističući da se primat političkog može ponovno zadobiti samo u odlučnoj kritici globalizma. Četvrti dio knjige daje odgovore na globalizaciju, gdje je razloženo deset polaznih točaka koje govore o tome kako se može prići političkim izazovima globalne ere i na njih odgovoriti. U samom zaključku pod nazivom *Brazilijanizacija Europe* slikovit je scenarij mogućih događanja i njihovih posljedica s jednom crnom perspektivom gdje radikalizacija nejednakosti dovodi po intenziviranju svakodnevnog nasilja i kriminala.

Osnovno pitanje koje autor postavlja je: što je globalizacija i kako se ona može politički oblikovati? Namjera autora je postavljanje horizonta za političke odgovore na globalizaciju, odnosno pojašnjenje samog pojma globalizacije koji je višeznačan, polivalentan, višedimenzionalan. Na pitanje zašto globalizacija znači politizaciju, odgovara da poduzeća koja djeluju globalno imaju ne samo ključnu ulogu u oblikovanju privrede, već općenito društva, na način da globalno aktivno gospodarstvo dovodi u pitanje funkcioniranje nacionalnih ekonomija i nacionalnih država, odnosno globalizacija lišava moći nacionalno-državnu politiku. Moć transnacionalnih poduzeća temelji se na sljedećem: mogu izvoziti radna mjesta tamo gdje su troškovi i obveze za zapošljavanje radne snage njima najpovoljniji, odnosno najniži; mogu proizvoditi na različitim mjestima u svijetu tako da rastave proizvode i usluge, pa nacionalne etikete kao i etikete proizvođača gube na važnosti; birajući najjeftinije porezne i najpovoljnije infrastrukturne uvjete manipuliraju proizvodnim lokacijama suprotstavljajući ih jedne drugima; manipuliraju investicijskom lokacijom, proizvodnom lokacijom, poreznom lokacijom i mjestom stanovanja kako bi stvorili najoptimalnije uvjete rada i života. Na djelu je politika globalizacije koja piše nova pravila društvene igre gdje nestaje uloga nacionalne države, a razvija se novo svjetsko društvo prateći globalizaciju kroz mnogostrukost socijalnih krugova, komunikacijskih mreža, tržišnih veza, životnih načina, a svi oni prelaze teritorijalne granice nacionalnih država. Nacionalno-državni okvir gubi svoju moć obvezivanja, jer transnacionalni koncerni neprestance izmiču nacionalno-državnom ubiranju poreza, što dovodi do slabljenja socijalne države zbog stalnog smanjenja državnih resursa i

nemogućnosti namicanja sredstava za zadovoljavanje potreba. Sve više se produbljuje jaz između velikog broja siromašnih i malobrojnih bogatih, gubitnika i pobjednika globalizacije. Time zapadni (kapitalistički) model države postaje upitan, jer se raspada savez između tržišne ekonomije, socijalne države i demokracije, no pitanje je otvara li se mogućnost stvaranja nekog ili nekih novih sustava.

Nadalje, autor se suprotstavlja »svjetskoj sili svjetskog tržišta« razlikujući globalizam i globalizaciju. Pod pojmom globalizma označava »shvaćanje da svjetsko tržište izgurava ili zamjenjuje političko djelovanje, odnosno ideologiju vladavine svjetskog tržišta«, gdje globalizam svodi višedimenzionalnost globalizacije na jednoznačnu ekonomsku dimenziju i u sklopu nje promatra sve ostale dimenzije: ekološku, kulturnu, političku, civilno-društvenu. Autor navodi da globalitet podrazumijeva postojanje svjetskog društva koji čine ukupnost socijalnih veza koje nisu povezane u nacionalno-državnu politiku ili njome određene, odnosno svjetsko društvo definira kao »raznorodnost bez jedinstva«. Pod globalizacijom, pak, podrazumijeva procese kroz koje se transnacionalni akteri međusobno povezuju i potkopavaju nacionalne države i njihov suverenitet.

Globalne opasnosti kao što su: bogatstvom uvjetovano ekološko uništenje i tehničko-industrijske opasnosti (efekt staklenika, ozonske rupe i sl.), zatim siromaštvom uvjetovano ekološko uništenje i tehničko-industrijske opasnosti (sječica tropskih šuma, otrovni otpad, zastrjele tehnologije i sl.), te opasnosti od uporabe oružja za masovno uništenje i opasnosti od terorizma, globalne su i dugoročne, nisu prostorno i vremenski ograničene i ne postoje kao takve, već su pomiješane u konfliktima nastalim zbog siromaštva, etničkih i nacionalnih sukoba naročito u razdoblju nakon hladnog rata. Rizici koje ove opasnosti donose postaju dio javne svijesti te otvaraju prostore za političko djelovanje.

Proces koji se naziva »kulturna globalizacija« nastao je kao posljedica globalizacije ekonomskog djelovanja pri čemu razvoj svjetskog tržišta duboko zadire u kulture, identitete i životne stilove. Autor izvodi tezu o »konvergenciji globalne kulture« gdje se sve više ujednačavaju životni stilovi, kulturni simboli i transnacionalni oblici ponašanja, tj. globalna kulturna industrija zapravo znači konvergenciju kulturnih simbola i životnih oblika. Ovaj proces poznat je pod pojmom *macdonaldizacija* ili, drukčije rečeno, svjetsko tržište nameće perspektivu *jednog svijeta* kao svijeta *jednog proizvoda* gdje su lokalne kulture i identiteti iskorijenjeni i zamijenjeni simbolima svijeta robe koji diktiraju multinacionalni koncerni. Nametnut je zakon kulturne globalizacije »ljudi su ono što mogu kupiti« koji vrijedi na svim prostorima, čak i tamo gdje je kupovna moć najniža. Tome svakako pridonosi razvoj informacijskih tehnologija (posebice kroz isprepletenost triju tehnoloških područja: kompjutera, telefona i televizije) koje omogućuju svladavanje svih nacionalnih i klasnih granica. Pozivajući se na autore koji zastupaju teze *cultural theory*, autor navodi da se kod globalizacije uvijek radi i o lokalizaciji, odnosno globalne proizvodne tvrtke moraju razviti lokalne veze zato jer njihova proiz-

vodnja nastaje lokalno, a proizvodi koji se mogu globalno prodavati nastali su iz simbola lokalnih kultura. Koncept globalnog kulturnog izjednačavanja je nepotpun, jer ne predviđa ambivalenciju procesa globalizacije i zanemaruje ulogu lokalnog, odnosno ne uzima u obzir međusobne utjecaje nezapadnih kultura. Povezivanjem riječi globalizacija i lokalizacija nastaje novi pojam *glokalizacija* (autor se ovdje poziva na teoretičara Ronalda Robertsona) budući da se lokalno shvaća kao aspekt globalnog, a globalizacija znači skupljanje i spajanje lokalnih kultura koje se iznova moraju sadržajno odrediti. Kulturnu globalizaciju potrebno je shvatiti i istraživati kao tijek u kojem se pojavljuju proturječni elementi sa svim svojim paradoksima. Prema tome, »glokalizacija je prije svega nova podjela privilegija i obespravljenosti, bogatstva i siromaštva, mogućnosti i bezizlaznosti, moći i nemoći« ali, u prvom redu, kako navodi autor, koncentracija slobode djelovanja, jer glokalizacija znači koncentraciju kapitala, financija i svih mogućih resursa koji omogućuju slobodan izbor i učinkovito djelovanje.

Eru globalizacije označava još jedna pojava: gubi se povezanost između siromaštva i bogatstva. Svjetsko stanovništvo razdjeljuje se na globalizirane bogate koji žive u vremenu i bez problema svladavaju prostor i na lokalizirane siromašne koji su vezani uz prostor i nisu ovisni o vremenu. Između ove dvije kategorije više neće postojati veza ovisnosti koja je postojala u dosadašnjim povijesnim oblicima utemeljena na nejednakosti, a kakva će nova veza biti uspostavljena pitanje je na koje tek treba odgovoriti.

Pod utjecajem globalizacije dolazi do bitnih promjena u osobnom životu svakog čovjeka. Suvremene tehnologije omogućuju premošćivanje vremena i prostora, pa osobni život nije više izričito vezan za određeno mjesto, već masovno medijski oblikovan postaje transnacionalni život. Suprotnosti koje se događaju u osobnom životu u multikulturnim brakovima i obiteljima, poduzećima, školama i sl., a rezultat su prelamanja susreta različitih svjetova – nacija, vjera, kultura, boja kože itd. – autor naziva *globalizacijom biografije*. Globalizacija vlastitog života tako vodi umanjivanju suvereniteta nacionalne države, jer se raspada povezanost mjesta i zajednice, odnosno društva.

U vrlo kratkom poglavlju u kojem govori o Europi, autor kaže da Europa nije geografski već imaginarni prostor. Politička Europa ne postoji, a to nepostojanje uopće se ne shvaća kao nedostatak. Europa je bogatstvo različitosti i takva bi trebala ostati, a istodobno je i »laboratorij« kozmopolitskog društva. Nakon monetarne unije, Europu trebaju povezati nove političke ideje, institucije i građanske inicijative. Samo intelektualno vitalna Europa može prevesti staroeuropsku ideju demokracije u novu eru globalizma.

U ovoj knjizi autor analizira racionalno i kritički dileme i rizike koje donosi globalizacija, ističući da je moguće naći političke odgovore koji će moći neutralizirati najopasnije rizike ekonomske globalizacije, a nizom intervencija mogu se pomiriti sile koje djeluju na svjetskom tržištu kroz uspostavu novih političkih pravila. Te intervencije, između ostalog, značile bi poboljšanje međunarodne suradnje, stvaranje novih strategija financiranja i organiziranja novih sektora, potporu autonomnim profesionalnim aktivnostima u pod-

ručjima novih tehnologija, eksperimentalnim kulturama, malim tržištima i javnom poduzetništvu. S obzirom na činjenicu da pod utjecajem globalizacijskih procesa uloga nacionalnih država sve više slabi, one postaju nedjelotvorne u klasičnom smislu djelovanja mehanizama demokracije, što će nužno dovesti do nastajanja novih političkih subjekata na svjetskoj sceni. U nastajanju je nova vrsta kapitalizma, nova vrsta ekonomije, novi svjetski poredak, na nov način se oblikuje osobni život, a sve je to bitno različito od ranijih faza socijalnog razvoja, pa je potrebno stvoriti nove obrasce sociološkog i političkog ponašanja.

Jadranka Dujić